

CARLA COCO-FLORA MANZONETTO, *Baili Veneziani alla Sublime Porta. Storia e Caratteristiche dell' Ambasciata Veneta a Constantinopoli* (Babıâli nezdindeki Venedik balyosları. İstanbul'daki Venedik elçiliğinin tarihi ve karakteristik görünüşleri), basım yeri ve tarihi yok. (1985?) 126 sayfa, ek 35 fotoğraf. Yayınlayan: Comune di Venezia (Venedik Belediyesi). Belediyenin Kültür Müdürlüğü (Assessorato alla Cultura) ile Venedik Üniversitesinin (Università degli Studi di Venezia) Studi Eurasiatici adlı bölümün işbirliği ile hazırlanmıştır. Önsözü yazar: Andrea Csillaghy. Satışa verilmeyip, ilgili kuruluş ve kişilere dağıtılmıştır.

Türk-Venedik ilişkileri 1220 tarihinde imzalanan ticaret anlaşmasından sonra hız kazanmış ve 1797 yılına dek, hızlı bir gelişme içerisinde bütün Yeniçağ tarihini etkilemiştir. Anadolu Selçukluları döneminden başlayan ilişki, beylikler döneminde de önemini yitirmemiş, Osmanlıların güçlenmesinden sonra bütün bir süreyi kapsama içine almıştır. Böyle canlı bir olayın ortaya koyacağı malzemenin de büyük ve zengin olması doğaldır. Bunların incelenmesi sonunda ortaya değerli eserler çıkmaktadır. Bunlar arasında Tommaso Bertele'nin kitabı bir dönüm noktası meydana getirmiş, Paolo Preto tarafından da kaleme alınan kitap da yeni malzeme kazandırmıştır. Şimdi üçüncü evreye girmiş bulunuyoruz. Bu alanda yaptıkları ilk çalışma ile ortaya çıkan iki bayan araştırmacı, Venedik Belediyesinin Kültür dairesi tarafından görevlendirilmişlerdir. Venedik Üniversitesinde Hungaroloji çalışmalarına devam ederken, Türk tarihi ile yakın ilişkisini gördükleri bu ülkenin hem Venedik hem Türk tarihi ile nasıl bütünlük meydana getirdiğini görünce Türkçe öğrenmeğe başladıkları başka yaşadıkları Venedik şehrinde bulunan malzemeyi değerlendirmeğe başlamışlardır. İlk yayınladıkları eserde başarılı olduklarını gördükten sonra, devam etmelerini temenni ederek başlamak herhalde yanlış olmaz.

Kitabın başlığına bakıldığı zaman bütün zamanları kapsadığı zannedilir ise de ağırlık XVI. yüzyıla verilmiştir. Bu döneme ait kaynakların daha derli toplu bulunması, aynı zamanda Rönesans dönemi tarihi araştırmaları İtalya'da çok ileri düzeyde bulunduğu için yazarlar da aynı havadan kendilerini kurtaramamışlardır. Bununla beraber bir dönemi çok iyi incelemekle, konuyu fazla dağıtmamak başarısını göstermişlerdir. Zira XVII. yüzyıldan sonra kaynaklar başdöndürücü bir şekilde çoğalmakta, her iki devletde de siyasal ve ekonomik yapının da değişmesi, konuları zorlaştırmaktadır. Bu tehlikeyi hisseden hazırlayıcılar süreyi kısaltmakla ortaya malzemesi bol ve iyi işlenmiş bir eser çıkarmışlardır. Başlık olarak da Venedik balyoslarını ön plana almakla hangi yolu izleyeceklerini açıklamışlardır. Zira XVI. yüzyıl Venedi-diplomasisi için başarı dolu bir çağdır. İki yüzyıl sürdürdükleri meslek düzenlemeleri bu dönemde doruk noktasına ulaştığı için, adeta bütün çağdaş ileri ülkelere örnek olmuştur. Her biri ince kurallar çerçevesi içinde yetişen Venedik temsilcileri günlük raporları, hem de döndükten sonra Senato önüne sundukları detaylı sefaretnameleri ile daha o sıralarda bile gıptayı hakmışlardı. Her çağdaş devlet bu sırları geçirmek

için her türlü yola başvurulardı. Venedik Cumhuriyeti yöneticileri de koydukları sıkı kayıtlarla bu bilgilerin başka yerlere geçmesini önlemek istemişler ise de başarılı olamamışlar, İtalya'da bulunan çeşitli devletler ve ileri gelen devlet adamları bu yazılı metinlerin bir suretine sahip olmuşlardı. Biraz da iyi olmuştur, çünkü zamanın amansız tahriri karşısında özgün nüshaların bir kısmı yitirilince, şimdi bu suretler değer kazanmıştır. Geçen yüzyılda E. Alberi tarafından bunların bir yayını yapıldı. Tarihsel değerlerinin ortaya konulmasından sonra da birinci el kaynaklar arasında başlandı. Şimdi de bu diplomatların devletin iç ve dış politikasında oynadıkları roller üzerinde durulmaktadır. İşte elimizdeki kitap bu detayı da açıklayacak bir eserdir.

Eser girişten sonra iki ana bölüme ayrılmıştır. Giriş kısmında Balyos sözcüğünün nereden geldiği ve nasıl bir etimolojik değişiklik geçirdiği üzerinde durulmuştur. Venedik vatandaşlarının doğu topraklarındaki sorumluluğunu üstlenen bir görevli olarak tanınan balyos, zaman geçince bir tek İstanbul'dani temsilinin ünvanı olarak kalmış, Osmanlı zamanında da, yabancı temsilcilere verilen bir san olarak da tekrar edilmiştir. İstanbul'un Türkler eline geçmesine dek, Venedik Cumhuriyeti Osmanlı başkentlerinde süreli bir görevli bulundurmamıştı. Yapılan görüşmelerde ortada bulunan anlaşma veya anlaşmazlıklar İstanbul'dan yollanan temsilci veya burada bulunan balyos aracılığı ile yürütüldü. İstanbul'un fethi sırasında Venedikliler Bizans İmparatorluğunun yanında yer aldılar. İstanbul fâtihi olan II. Mehmed ise bunun politik bir sorun yapmadı ve bir yıl sonra yeni bir barış görüşmesine izin verip yapılan sulh önerisini kabul etti ve böylece ilişkiler kesilmeden sürdürüldü. Bu tarihten sonra gelişen evreler içinde bazı önemli kişiler rol oynamadı ki elimizdeki kitapta bunlardan bazıları işlenmektedir. XVI. y.y.' in ilk yarısındaki önemli olaylardan sonra Pietro Zen ve Alvise Gritti incelemektedir (s. 32-38). İlki bir diplomat olarak sıvrılmış, diğeri de babası Andrea Gritti gibi iki devlet ilişkilerinde faal rol oynamış bir tüccar tipi idi. Pietro Zen 1523 ile 1539 yılları arasında çeşitli kereler Osmanlı merkezine geldi ve ileri gelen kişilerle önemli görüşmeler yaptı. Memleketine döndükten sonra kaleme aldığı yazılarından ve sefaretnamesinde Osmanlı devletinin yapısını detaylı olarak inceledi. İbrahim Paşa ile olan yakınlığı nedeniyle övgü dolu satırlar kaleme aldı. İstanbul'un canlı bir tasviri ve evlerin yapıları da onun eleştiri dolu satırlarında canlandı. Kabul resimleri sırasında gördüğü şenlikler onun kaleminden sonraki nesillere aktarıldı. 1539 yılında ilerlemiş bir yaşta iken bile, iki taraf arasında süregelen harbe bir son vermek için görevlendirildi. Fakat sıhhati elvermediği için Saraybasna'da öldü. Malları yağmaladı ve tutulan düzgün bir belge ile devletin ilgililerine teslim edildi. İlgili Türkçe belge bu anlam- lı ziyareti bize nakleder (yayını için bk. *Belgeler c. I/2*).

Luigi Gritti ise İstanbul'da uzun süre kalan ve renkli bir yaşamdan sonra memleketine dönen ve orada devlet başkanlığı (Doge) mertebesine yükselen Andrea Gritti'nin oğlu idi. Osmanlı sarayına yakınlığı sayesinde önemli görevler üstlandı ise de hoş olmayan bir şekilde öldürüldü (s. 35-36). Konu edilen diğeri önemli bir kişi de Marc'Antonio Barbaro'dur (s. 45-49). 1568 yılında geldiği İstanbul'da 1573 yılına dek kaldı. Bu zaman zarfında Venedik'deki dünyaca tanınmış tersanede büyük bir patlama meydana geldi ve hemen akabinde Türk yöneticileri Kubad Çavuş'u yollayıp Kıbrıs adasının teslimini istediler. Red edilince ordu ve donanma Kıbrıs'a

çıktı ve ele geçirdi. 1571 yılında ise İnebahtı önlerinde Türk donanması müttefik donanması karşısında ağır bir yenilgiye uğradı ise de 1573 yılında iki devlet yeni bir anlaşma dönemi içine girdiler. Bu çok çalkantılı dönemde Barbaro tutuklu olarak İstanbul'da kaldı. Fakat ülkesine düzenli olarak haber verdi. Nasıl? Yıllardan beri aranan yanıt bu kitapta verilmektedir (s. 47). Lüzumsuz kağıt parçaları üzerine şifreli yazılan haberler becerikli eller aracılığı ile Venedikli yöneticilere gönderiliyordu. Barbaro'ya misilleme olarak Türk elçisi Muhammed adlı tercüman aynı yıllarda Venedik Cumhuriyeti tarafından Verona'daki kalede rehin tutuldu.

Böyle canlı ve hareketli dönemi yaratanların sayısı elbette bu kadar olamazdı. İstanbul'da ülkesinin buğday fiyatlarını ile oynadığı için tutuklanan ve intihara zorlanan Lippamano adındaki balyos, çeşitli Türkçe eserleri ve bu arada Hoca Sadeddin'in Taclt-tevarih adlı eserini ve daha başka fikir ürünlerini İtalyanca kazandıran Çarlı adlı çevirmen (dragomanno) ve meslekdaşı T. Tarsia. Ne kadar incelenirse malzeme tükenmez.

Bu olaylar nasıl bir ortamda cereyan ediyor ve hangi yollardan gidip geliyorlardı. Yıllardan beri dağınık bulunan bilgiler de ilk kez bu kitap içinde derli toplu (s. 79-84) olarak ele alınmış. Sayfa 80 de bulunan harika iki başkent arasında hangi deniz ve karayolunun kullanıldığını gösteriyor. Sayfa 81. de ise kara yolu uzaklığının bir dökümü yapılmış ve konaklama yerleri düzenli işaret edilmiş. Elçilerin hangi evi kullandıklarını incelemek bile yersizdir. T. Bertele tarafından bu konu detaylı olarak ele alınmıştı. Elçiler kadar tercümanlar ve yeni yetiştirilen gençlerin de iki devlet arasındaki ilişkileri inkâr edilmemiş ise de, tam olarak değeri henüz verilmedi. Kitap ise bu boşluğu da gideriyor (s. 105-116). Venedik Cumhuriyeti 1551 yılında aldığı bir kararla, gençlerin yetişmesi için önlemler almıştı. Ne var ki bu girişim bilimsel bir hüviyet kazanmadı. Fransızlar, Giovanni di Lingua denen bu durumu kendi dillerine adapte edip, Jeunes de Langue adını verdiler, hatta daha da ileri gidip bilimsel çalışmalara teşvik ettiler. Venedik Cumhuriyeti ise malzeme meydana getirmekle yetindi. Her işin başlangıcını yarattı. Devamını ise başka ülkelere kattı. Kitaplıklarda bulunan eserler ve arşivler dolduran malzeme Fransız ve Alman araştırmacılar tarafından bilimsel bir yöntemle bilim dünyasına sunuldu. Bununla beraber İtalyan araştırmacılar yaptıkları yayınlar sayesinde bu konunun tek yetkilisi olduklarını her zaman ispat ettiler. Araştırmacıların hizmetinde bulunan düzenli malzeme daha uzun yıllar işimize yarayacaktır.

Kitap çok güzel bir kağıda, göz alıcı ve doyurucu bir şekilde basılmıştır. Bazı bibliyografik eksik ve kusurlarına karşın, bilimsel çalışma yapmak isteyenler kadar ilk kez merak edeceklere de iyi bir klavuz olarak kalacaktır. Araştırmacıları kişisel olarak tanıdım. Biraz geç olmakla beraber Türk kaynakları olmadan malzemenin tam incelenemeyeceğini ihsas etmektedirler. Başladıkları Türkçe öğrenimini daha ileri götürmeleri ortaya daha değerli eserler çıkarmalarına yarayacaktır.

DOÇ. DR. MAHMUT H. ŞAKİROĞLU